

KÜRESEL FİNANS KRİZİNİN AKARYAKIT SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

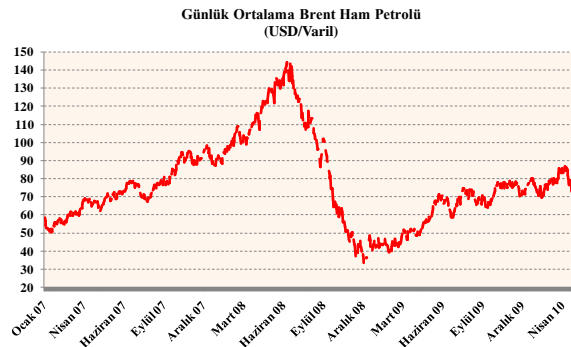
Dr. Erol METİN

Petrol Sanayi Derneği Genel Sekreteri

(Temmuz 2010'da Energy Report Dergisinde yayınlanmak üzere hazırlanmıştır)

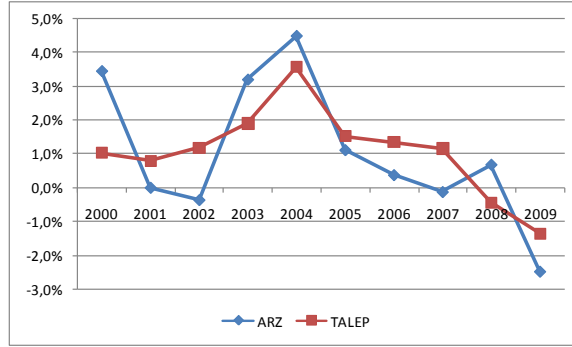
ABD'de konut piyasalarında baş gösteren finansal sorunlar 2008 yılı dördüncü çeyreğinden itibaren bütün dünyayı kapsayacak şekilde yayılmış ve küresel finans krizine yol açmıştır. Bu büyük finans krizinin dünya petrol piyasalarına olan etkileri çok sayıda yayın ve tartışmaya konu olmuştur. Türkiye Petrol Piyasasının büyüklüğünün 75 Milyar TL'ye ulaşmış olması ve toplam enerji talebimizin %30'unu temsil etmesi nedenleri ile, bu krizin petrol piyasamız üzerindeki etkileri (ülkemiz açısından) en az dünya piyasalarındaki etkileri kadar önem taşımaktadır.

Finansal krizin dünya Petrol piyasalarındaki etkisi doğrudan petrol fiyatlarındaki hareketler de kendini göstermiştir. Bir çok commodity piyasalarında olduğu gibi petrol piyasasında da 2007 yılının özellikle ikinci yarısı ve 2008 yılının ilk yarısı artan talep ve büyüyen ekonomilerin (özellikle Çin ve Hindistan) etkisi ile petrol fiyatlarının sürekli bir tırmanış çizgisine girmesine neden olmuştur. Temmuz 2008 de 147\$/varil e ulaşan dünya petrol fiyatları, krizin etkisi ile son derece hızlı bir şekilde, yaklaşık iki aylık süre içinde 40 \$ düzeyine gerilemiştir. Aşağıdaki grafik, kriz döneminde ham petrol fiyatlarındaki bu hareketi göstermektedir. Petrol fiyatları daha çok arz talep etkisi ile 2009 yılı sonuna doğru yeniden artış eğilimine girmiş ve 80 \$ seviyesine gelmiştir. Krizin etkilerinin önemli ölçüde azaldığı kabul edilmeye başlanan 2010 yılının ilk çeyreği sonrasında 75 -80\$ düzeyinde hareket etmektedir.

Şekil 1 : Dünya Petrol fiyatlarının gelişimi- Ocak 2007 – Nisan 2010 (Kaynak: www.wtrg.com)

Dolayısı ile kriz petrol piyasalarındaki etkisini doğrudan petrol fiyatlarındaki büyük ölçekli salınımlar ile kendini göstermiştir. Bu fiyat hareketleri beraberinde , esasen fiyatı oluşturan temel unsurlar olan talep ve arzında da kendini göstermiştir. Dünya petrol talebi 2009 yılında %1,4 gerilerken arz ise %2,5 olarak gerilemiştir. Dolayısı ile son on yılda ortalama %1,5 civarında büyüyen petrol talebi 2009 yılında günlük 1.0 milyon varil düzeyinde gerilemiştir. Aşağıdaki grafik dünya ham petrol talep ve arzındaki değişimi göstermekte, önemli fiyat artışı dönemi olan 2006 ve 2007 yıllarında arzın talebin gerisinden geldiğini, kriz döneminde bu tablonun tersine döndüğünü görmekteyiz.

Şekil 2: Dünya ham petrol talebindeki ve arzındaki değişim. (Kaynak: BP Statistical review of World Energy, June 2010)

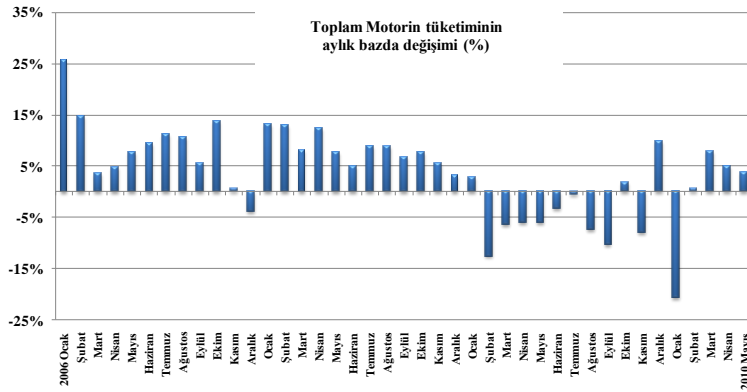
Krizin dünya petrol piyasaları üzerindeki bir diğer önemli etkisi ise petrol sektörüne yapılan doğrudan yatırımlarda kendini göstermektedir. Uluslararası Enerji Ajansı kriz döneminde petrol ve gaz sektörlerinde büyük ölçekli yatırım gerilemesi olduğunu, 2009 yılı sonu itibarı ile petrol ve gaz sektöründe 100 Milyar \$ civarında bir yatırımın ötelendiğini rapor etmektedir. Yatırımların ötelenmesi ve veya iptal edilmesinin dünya enerji arz güvenliği açısından önemli bir tehdit unsuru olduğu da Uluslararası Enerji Ajansının raporlarına yansımıştır. Sadece 2008 Ekim- 2009 Nisan döneminde 20 den fazla büyük ölçekli petrol ve gaz arama yatırımının ötelendiği ve ötelenen bu yatırımların tutarının yaklaşık 170 Milyar \$ (petrol arama ve üretim faaliyetlerinde 2 milyon varil/gün eşdeğeri bir yatırım ötelemesi) düzeyinde olduğu raporlanmaktadır. Bu büyüklükte bir yatırım ötelemesinin, kriz sonrası hızlı bir recovery olması halinde enerji arz güvenliği açısından da sorun teşkil edebileceği düşünülmektedir.

Kısaca dünya petrol piyasalarında küresel kriz hem büyük ölçekli fiyat hareketleri hem de büyük yatırımlarda öteleme veya yatırımdan vaz geçme gibi ciddi sonuçlar doğurmuştur. Bu durum kriz öncesi dönemde ortaya çıkan yüksek petrol ve gaz fiyatları sonucunun, geciken veya yapılamayan yatırımlar nedeni ile önümüzdeki dönemde tekrar karşımıza çıkabileceği endişelerini de beraberinde getirmektedir.

Konuya Türkiye petrol piyasaları açısından bakıldığında durumun çok farklı olmadığı görülecektir. Öncelikle dünya petrol talebinde 2008'de %0,4, 2009 da %1,4 olarak kendini gösteren talep daralması ülkemizde ticari ve sınai faaliyetlerin en temel göstergesi olarak kabul edilen motorin talebinde 2008 yılında yaşanan % 8' lik artışı takiben 2009 yılında % 4'lük bir gerileme ile kendini göstermiştir. Toplam otomotiv yakıtları olarak (benzin, motorin ve otoLPG) bu tablo değerlendirildiğinde 2008 ve

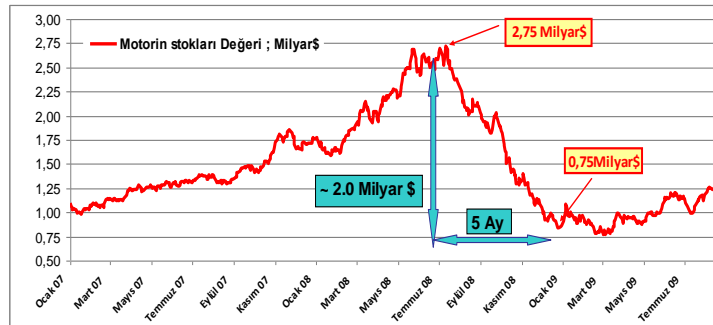
2009 yıllarında toplam otomotiv yakıtlarının oluşturduğu pazarda bir daralma olmamış, bu alandaki tüketim çok küçük bir düzeyde de olsa büyümüştür.

Dolayısı ile tüketim / talep bazında incelendiğinde kriz akaryakıt sektöründe en ağır etkisini 2009 yılında göstermiş olmasına rağmen tüketim daralması motorinde %4 düzeyinde kalmıştır. Bu durum aşağıdaki grafikte kendini aylık tüketimler bazında daha açık bir şekilde göstermektedir.

Şekil 3: Toplam motorinin tüketiminin aylık bazda, bir önceki yılın aynı ayına göre değişimi.. 2008 yılının ikinci yarısı ve özellikle 2009 yılı motorin tüketimindeki gerileme krizin etkisini göstermektedir.

Finansal krizin Türkiye Petrol piyasalarındaki etkisi, talep daralmasının yanı sıra fiyat hareketlerinin sektör oyuncularını üzerinde yarattığı, fiyat riskleri, yüksek maliyetler ve finansman sorunları olarak da yaşanmıştır. Dünya petrol fiyatlarında 2008 yılında kriz nedeni ile yaşanan çok sert düşüşün ülkemizde petrol piyasasında faaliyet gösteren şirketler üzerinde taşımak zorunda oldukları zorunlu petrol stokları nedeni ile çok olumsuz sonuçları olmuştur. Örneğin rafinerilerin ve dağıtım şirketlerinin petrol piyasası kanunu gereği taşımak zorunda oldukları 20 şer günlük zorunlu petrol stoğu bu dönemde şirketler üzerinde yaklaşık 2.0 Milyar \$ düzeyinde bir fiyat riski ortaya çıkarmıştır. Kısaca 2008 yılı Haziran ayı itibarı ile toplam zorunlu stokların değeri 2.75 Milyar \$ iken bu stokların değeri iki ay içinde 0,75 Milyar \$'a gerilemiştir. Aşağıdaki grafikte iki aylık süre içinde finans krizini takiben zorunlu motorin stokları nedeni ile oluşan 2.0 Milyar \$ civarındaki zarar / fiyat riski açıkça görülmektedir.

Şekil 4: Petrol Fiyatlarında 2008 yılı temmuz _ Ekim aylarında yaşanan düşüşün zorunlu motorin stoklarının maliyeti üzerindeki etkisi.

Türkiye petrol piyasalarında son derece önemli ve büyük bir etki yaratan talep daralması, fiyat riski ve zorunlu stokların bilanço etkilerinin yanı sıra 2009 yılının Haziran ve Temmuz aylarında piyasalara yapılan fiyat müdahalesi ile kriz dönemini Türkiye petrol sektörü açısından son derece ağır bir tablo haline dönmesine neden olmuştur. Çünkü petrol sektörü bir taraftan kriz nedeni ile dünya petrol piyasalarında ortaya çıkan fiyat riskini taşımak durumunda kalmış ve aynı zamanda piyasalara yapılan fiyat müdahalesi ile karlılıklarını yitirmiştir. Bu durum her ne kadar akaryakıt sektöründe uygulanan yüksek vergi politikası nedeni ile cirolar üzerinden hesaplanan en büyük şirketler sıralamasında önemli petrol şirketlerinin yerini değiştirmede ise de ciro üzerinden karlılıkları değerlendirildi, kriz döneminin petrol sektörü için oldukça önemli sonuçları olduğunu ortaya koymuştur.

Özetle küresel finans krizi ülkemiz petrol sektöründe çok yönlü etkiler yaratmış önemli sonuçlar doğurmuştur. Bunlar

- Piyasadaki likidite sorunu nedeni ile artan alacakların oluşturduğu ilave finansman yükü;
- Uluslararası piyasalarda petrol ve ürün fiyatlarındaki büyük salınımların zorunlu petrol stokları nedeni ile şirketler üzerine getirdiği fiyat riskleri ve yüksek ilave maliyetler;
- Talep daralması nedeni ile pazarda küçülme;
- 2009 yılında petrol piyasasına yapılan fiyat müdahalesi;
- Akaryakıtlar ve akaryakıt harici ürünler arasındaki yüksek vergi farklılıkları nedeni ile ortaya çıkan kaçak ve hileli akaryakıt 10 numara yağ gibi ciddi haksız rekabet unsuru olan ve piyasa düzenini bozan uygulamalar;

Olarak özetlenebilir. Bu yapısı ile küresel finans krizi döneminde Türkiye petrol sektörü, dünya petrol sektöründen farklı ve ilave olarak yerel bazda , kriz sonrası dönemde finansal risk ve sorunların yanı sıra önemli regülasyon sorunları ve haksız rekabet konuları ile karşı karşıya kalmıştır.

Temmuz 2010,

Energy Report Dergisi